

Emlékezés Greguss Gyulára (1829-1869), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Gyula Greguss (1829-1869), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Greguss Gyula természettudós (fizikus), műfordító és pedagógus Eperjesen (Sáros vármegye) 1829. december 3-án született. 1869. szeptember 5-én hunyt el Pesten.

A Magyar Tudományos Akadémia 1864. január 20-án tartott ülésén választotta levelező tagjának. Levelező taggá választását követően, 1865. február 27-én tartotta „Az állandó nyomás és állandó térfogat mellett hőfoghatóságok különbségéről” címmel székfoglaló értekezését. Az értekezés még abban az évben nyomtatásban is megjelent az Akadémiai Értesítő Matematikai és Természettudományi Osztály Közlönyében.

Megemlítjük, hogy Greguss Gyula Greguss Ágost (1825-1882), író és esztéta, a Magyar Tudományos Akadémia rendes és igazgatósági tagjának testvére volt.

Greguss Gyulát a Kisfaludy Társaság 1867-ben rendes tagjának választotta. A Kisfaludy Társaságban székfoglalóját a következő évben, 1868. április 29-án tartotta „Határkérdések a szép- és a természettudományok között” címmel, mely nyomtatásban is megjelent.

Említést érdemel, hogy munkatársa volt továbbá az Egyetemes M. Encyclopaediának is.

Greguss Gyula édesapja Greguss Mihály, édesanyja Farkas Livia volt.

Pozsonyban járt elemi iskolába, édesapja 1838-ban bekövetkezett elhunytja után özvegy édesanyjával Rozsnyóra költözött. Tanulmányait ezért Rozsnyón folytatta. A donátus, grammatika, szintaxis és retorikai osztályokat Rozsnyón, a felsőbb, a logika és fizika osztályait Pozsonyban végezte.

Greguss Gyula 1847 őszén Eperjesen, a magyar Heidelbergben” illetve a „Tarca parti Athénben” kezdte meg jogi tanulmányait. A következő évben, 1848-ban azonban megszakította jogi tanulmányait.

Greguss Gyula még rozsnyói diák korában néhány társával együtt, írói pályát kívánt választani. Diáktársaival egyetértésben Shakespeare és Calderon drámáinak fordítását, magyar nyelvre való átültetését vállalta. Ebből a célból magas szinten elsajátította az angol és a spanyol nyelvet. Később portugálul is megtanult.

1848-ban júniusában távozott Rozsnyóról. Ragályi Ferdinánd rozsnyói kerületi képviselővel együtt gyakornokként a pesti országgyűlésen kívánt részt venni, pontosabban jelen lenni. Tüzérként vállalt katonai szolgálatot a magyar honvédségnél. Említést érdemel, hogy részt vett a schwechati csatában. 1849. január 5-én, miután Windisch-Grätz elfoglalta Pestet, hagyta el a fővárost.

1850 és 1856 között tanulmányait Bécsben folytatta. A polytechnikumban és az egyetemen tanult. Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharcban folytatott tevékenysége miatt üldöztetésben volt része a Bach-korszakban. Bécsben 1854 januárjában megfosztották személyi szabadságától és csak néhány hét elteltével került ismét szabadlábba. Bécsi tanulmányai során magas szintű tudományos ismeretekre tett szert, melyekre tekintettel a császárvárosban tanszékhez juthatott volna. Greguss Gyula azonban nem az egyetemi pályát választotta, hanem nevelői állást vállalt 1856 és 1857 között az aradi vértanú, Leiningen-Westerburg Károly honvédtábornok özvegye családjánál.

Greguss Gyula 1857-től kezdve tizenkét éven át, egészen elhunytáig a pesti ágostai evangélikus gimnázium tanára volt. Hat éven át a gimnázium igazgatójaként is működött. Tanár kollégája, Horváth Zsigmond, tanártársa temetésénél tartott gyászbeszédében kiemelte, hogy a Greguss Gyula tanárrá történt megválasztására a gimnázium megújítása céljából került sor.

Greguss Gyula első írásai versek, költemények voltak. Ezeket azonban nem jelentette meg nyomtatásban. Jeles természettudós volt, fizikával, továbbá bölcséleti kérdésekkel foglalkozó írásai, könyvei széles körben voltak ismertek. A korabeli műfordítók sorában kiemelkedő helyet foglalt el. Toldy Ferenc (1805-1875) is értékelte Greguss Gyula műfordítói munkásságát.

Számos tekintélyes szépirodalmi és tudományos lap - többek között a Pesti Napló, az Ország, a Budapesti Szemle, Új Magyar Museum és a Politikai Hetilap - közölte írásait, tanulmányait. Foglalkozott a középiskolai oktatás korában szükségesnek tartott reformjának kérdésével is.

Greguss Gyula közéleti tevékenysége (*vita activa*) vonatkozásában említést érdemel, hogy az országos nőképezde létesítése céljából emlékiratot szerkesztett, melyet 1869-ben Deák Ferenc nyújtott be a képviselőháznak.

Kiemelendő továbbá, hogy Greguss Gyula 1867-től egészen elhunytáig szerkesztője volt a Magyar Tudományos Akadémia természettudományi szakosztálya értekezéseinek.

Élete utolsó éveiben súlyos betegséggel küzdött. 1869. szeptember 5-én bekövetkezett halála után temetésére a Kerepesi úti sírkertben került sor. Sírhelye ma már nem azonosítható, ezért csak jelképes sírja őrzi emlékét a temetőben.

A Kisfaludy Társaságban 1870. február 5-én tartott ülésén bátyja, Greguss Ágost tartott fölötte emlékbeszédet.

Greguss Gyula szépirodalmi munkái, elsősorban fordításai a XIX. században Magyarországon széles körben ismertek voltak. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a jogi tanulmányokat is folytató Greguss Gyulának a Magyar Tudományos Akadémia érdekében kifejtett tevékenysége, munkássága már életében általános elismerésnek örvendett.

Greguss Gyula munkái (válogatás)

Közönséges természettan középtanodák alsó osztályai számára. Pest, 1861.; A nemes fészek. Turgenyeff után ford. G. Pest, 1862.; Határkérdések a szép- és természettudományok közt. In: A Kisfaludy Társaság Évlapjai 1863.; Természettani földrajz. Pest, 1864. Tudományok Csarnoka IV.; Luís de Camões Luziádája. Ford. és jegyzetekkel ellátta. Pest, 1865. (A portugál eposz magyar fordítását a Kisfaludy Társaság bocsátotta közre. Második kiadás: 1874.); Hő és nehézkedés. Pest, 1870. In: Értekezések a term. tud. köréből II. 5.; Calderon: Az állhatatos fejedelem. Pest, 1870. (Győry Vilmostal együtt készített fordítás a Kisfaludy-Társaság Spanyol Színműtárában.) és Greguss Gyula összegyűjtött értekezései. Budapest, 1876. (Szily Kálmán előszavával, Greguss Ágost emlékbeszédével.)

Felhasznált irodalom

Mauritz Rezső: Greguss Gyula. In: Az Országos Tanár-Egylet Közleményei 1869.; Greguss Ágost: Greguss Gyuláról emlékezés. Pest, 1870. és Gazda István: A múlt szociográfiája. Greguss Gyula gondolatszilánkjai. Honismeret 1977. 2-3. sz. 61-64. old.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu